

ZADNJI KRAJ

(Spominu Ivana Levarja)

Ferdo Kozak

Po strmi, z gozdovi porasli steni temnih Javornikov drsijo sence oblakov. Veter se je zaustavil zunaj, pred vhodom v zaliv, kakor bi ga bilo strah nasilne samotnosti tega kraja. Voda je svetla in modra od neba, ki se ogleduje v njej. Sedim med skalami, ki se zde, kakor da je bližina podzemlja popila svetlobo iz njih. Sedim in prisluškujem besedam iz minulih let, ko si mi govoril o svojem jezeru, o svojih gozdovih, o Zadnjem kraju. Tvoj obraz mi je v spominu zastrt, gledam ga skozi molčanje zemlje. Toda dobro slišim tvoj glas in vidim podobe, ki vstajajo iz njega.

Podobe ...

V Zadnjem kraju se poraja jezero iz zemlje. Jame v bregu, mrtve odprtine v goščavah, ne zevajo več, s praznino napolnjene, v čas, ki mu sonce in zvezde razsvetljujejo enakomerni tek. Oživele so in so spregovorile s srditim šumenjem, grgranjem in bučanjem. Kakor da se je neznanost podzemlja utelesila v nepočakan vihar, ki se je z divjo silo vrgel proti izhodu iz svoje ječe. Slapovi kalne vode se vlivajo iz jam, debeli curki štrkajo iz globočin in nosijo s seboj blato in kamenje, ki votlo treska ob skale in se rožljaje kotali po razpenjeni struji. Bobnenje voda se stopnjuje, kakor da orgla v zadržti divjini sama večna tema, tema iz obokane prostranosti pod zemeljsko skorjo. To je pesem davnih vekov. Neznanskost tega dogajanja je stisnila črne gozdove v svoji pesti, da so otrpnili po pobočjih. Po ozračju nad jamami se kadi in iz teh megla prši in rosi, da se razliva mrzla voda po zverženih vejah grmičevja in stoletnega drevja. Jezero se poraja. Zamolkli trušč razbija kamnito brezglasje Zadnjega kraja, da sta ostrmela človek in žival po hostah, pozorno zamaknjena v prvobitno mogočnost surovih moči zemlje.

Sredi pomladi te pa vidim v črnem čolnu, ki drsi po svetli gladini proti Zadnjemu kraju. Tam se v gostem trstičju oglašajo divje race. Skrivnostno vznemirljivi so njihovi klici in tleskanje njihovih nožic ob negibno vodno plan, ko se v nizkem letu spreletavajo in se umikajo pred nevarnostjo. V ta nemir čmokotaje posega vztrajen šum, kakor bi nekje v gošči trstičja copotala in se valjala debela žival po vodi. Nehote se napne sluh, da bi mogoče prestregel njeno sopenje. Toda to

ni žival, to je voda, ki vre iz dna, iz blatne luknje, kakor iz vdrtega, sluzavega gobca.

Pomlad! Skozi čiste sloje vode se vidi, kako cvete jezersko dno. Sami čudni, v sonce zagledani cvetovi, in rahlo nihajo modre perunike v komaj pregibajoči se struji. Človeku je, kakor da mu je pogled zablodil v prikazni pravljice. Tedaj je nekje, menda tam, kjer priteka pod mokrinami stenami Obrh iz podzemlja in se razliva v molčee, zelene tolmune, slabotno odjeknil strel. Neroda tisti, ki se je ravno zdaj namenil plašiti divje race. Bržkone stari lovec iz kočee pod hribom, nevaren sovražnik kraguljev in ogromnih sov, ki zna po cele dneve zasledovati kuno in se umè skozi visoke zamete snega kljub njeni prebrisani zvijačnosti vzdržati na pravi sledi. On in drugi z njim — to so ljudje iz tvojih krajev, ki so zrasli v naročju gozdov. Možje, ki imajo prežanje noči v očeh, belino skal in uročljivi ogenj starinskih panjev, katerega užigajo vlažne polnočne temine. V teh možeh živi molčanje zelenih samot in bučanje svobodnih vetrov. In v njihovih obrazih je zapustil svojo sled človeškim mravljiščem tako zelo tuj zanos pustolovske zagnanosti in strastnega tveganja. Od nekdanj so jim vznemirjali kri ostri zadah jelenjega znoja pa grozeča govorica volčjih sledov in lomastenje težkih merjascev skozi goščave. Morda je prav zaradi tega njihov smeh nekam hrapav kakor hrastovo lubje in obešenjaško objesten. Kadar je kateremu izmed njih, ko si v mraku ždel z njimi na preži, razklenil čeljusti, si se nehote spomnil na jame v gozdu, obrasle s šibjem in trnjem in z razjedenimi skalami obdane.

»Lovec in soldat! Ljudje, ki jim nagibi katerega koli teh dveh burijo duha, ne potrebujejo varnosti na svetu. Ta je vsakdanji kruh za tiste, ki čepe na zapečkih in prebirajo roženkranc svojih drobnih računov. Varno življenje! Dolg čas!«

Podobe...

Sredi noči stojiš na prostrani jasi in krog in krog tebe in v dolinah pod teboj spe gozdovi, obliti s sanjsko motnjavo luči, ki prši z neba. Morje gozdov, morje dišečega, v globočine noči potopljenega strmenja. Nad njimi pa se razpenja kovinski obok neba, neizmerna večnost, od nekdanj nad nami pričujoča. Zvezde potujejo skozi odprto polnoč, milijoni bleščečih se svetov v skrivnostni prosojnosti brezkončnega prostora. Na jasi si obstal in se prevzet in začuden oziraš v višave. Kakor bi se bil pravkar rodil in se zagledal v čudež nad seboj. Tako se je srečalo z njim prvo bitje na zemlji, ki je bilo človek. Z isto viharnostjo ti pretresa duha žarenje teh gostih rojev isker nad teboj in kakor da

ti je zlato rezilo presunilo zavest, doživljaš z besedo neizrazljivo enotnost vsega, kar je.

»Zvezde . . . Brez zvezd ni človeka...«

Potem si prisluhnil zemlji okrog sebe. To je čas jelenjega parjenja. Po gozdovih je živo, da se ti zdi, kakor da stojiš sredi divje džungle. Iz globeli vstaja srdito, zateglo rjojenje, kakor da se zveri odpravljajo na nočni lov. Težka kri in mrzle samote ne dajo jelenom počitka, da se potikajo po mokrih goščavah in rjovejo v noč. Grozljivi glasovi, napojeni s krvjo in polni razdražene oblastnosti. Nekje v bližini se sliši pokanje suhljadi pod težkimi stopinjami in suho tleskanje vejevja, ko se mogočni život rine skozi grmovje. V kosmati rebri onkraj doline se je zadrhl star samec. Odmev njegovega hropečega, sunkovitega izzivanja se vali skozi temine kakor grožnja, ki oznanja smrt. Vendar ni prebudil strahu. Črne globine gozdov odgovarjajo, v komaj dojeto tišino se oglašajo iz grap, iz odmaknjenih zatišij in s strmih lazov divja pripravljenost na boj, ki ji daje neznosna sla bridek prizvok.

»Zemlja! Pradavni, s tragičnim veličastjem zaznamovani krik njene krvi.«

V blede prostranosti jutra že ugašajo zvezde. Jeleni rjovejo. Tedaj se odpraviš za njimi, ki jih jutranje sape zanašajo soncu nasproti. Neslišno utoneš v gozdu, ko se je ravno dvignil iz somračja rdeči vrh Snežnika kakor v ognju razžarjena ost kopja.

Podobe...

Z vrha Javornikov si se spustil proti Zadnjemu kraju. Sneg je visok in noga se vdira do kolen, ko se ponekod kar po celem pehaš po divji strmini navzdol. Včasih postojiš pod globoko sklonjenimi vejami katere stoletnih smrek, ki se kakor tih, zelen šotor razpenjajo nad teboj. Tam se v rahlo pomrzlem blatu in mahu poznajo debeli sledovi volčjih šap. In v snegu se vidi, da je bržčas ponoči drvela tam mimo tolpa teh mrkih roparjev. Kakor sence, sivim, zavrženim duhovom podobni, so se krvavih gobcev in užganih oči gnali skozi noč in hoste in glad jim je ježil z mrazom naphane kožuhe. Toda nikjer v bližini ni videti krvi, ki bi pričala, da so tod kje njihovi ostri čekani parali preplašeno žrtev. Počasi se spuščáš od debela do debela in srkaš vase čiste, hladne vonjave snega, začinjene s trpkim duhom po brinju, po smoli in smrečju. Na odprtih jasah se po sesedlem se snegu preliva odsev nebesne modrine. Dolgo ne bo več ležal ta sneg. Kajti v zraku je čutiti vetrove z juga. Izza tvojega hrbta se zaganjajo čez grebene Javornikov valovi naravnost čutne gorkote, da šumi in buči po goščavah. Toplina, ki spominja na lice ljubljene ženske. Vznemirjen in kakor že zamak-

njen v pomlad se bližaš dolini in čutiš, kako je s teboj vred nemiren ves gozd. Živali so bile začutile južne sape in so se napotile proti vrhovom. V trumah prihajajo iz nižje ležečih predelov in po vseh prostranih gozdnih samotah se na stotine teles prebija navzgor. Videti jih ni, samo tu in tam smuknejo skozi grmovje blizu tebe trije, štirje umazano rjavi hrbti košut ali pa šine kakor rdečkasta vzmet srnjak skozi zelenje. Toda pokanje suhih vejic, hrustajoči šumi udirajočega se snega, vzletavanje ptic in neopredeljivi pregibi naznanjajo, da se je pričelo veliko potovanje razburljivi obljudi nasproti. Nevidni živi val se nese više in više, tja, kjer bodo bržkone že jutri napajali mahovje potoki snežnice in bo zadišalo po prsti. V nižavi pa čakata nate mir in tišina Zadnjega kraja. In v tebi se, ne da bi se zavedal, odpira misel kakor cvet na jezerskem dnu.

»Ljubezen je poseben dar. Kdo ve... Mogoče je le redkokomu dan.«

O vsem tem si mi — davno je že tega — pripovedoval in govoril. Takrat sem tudi prvič videl Zadnji kraj. Bil sem s teboj, vendar me ni sprejel vase in ni se mi ves razodel. Preveč sem prinesel s seboj šumne vsakdanjosti, preveč sem bil zapreden v pajčevine samoljubja in sebičnosti, ki se, da sam ne veš kdaj, oprimejo duha na semnju sveta. Ti si bil pa tam kakor doma. Ves prostor je bil nekam zrasel s teboj in ti z njim in odprl se je pred teboj kakor ljubeče naročje. Življenje je mogoče srečati samo s čistim, nagim srcem.

Danes sem sam in kakor daljni odmevi zvenijo v meni tvoje besede iz minulih let. Sedim med skalami in okrog mene je pomlad. V rebrih krog in krog stojijo smreke, sestre samote in molčanja. Njihovo naježeno igličje je zdaj na pomlad že postalo svetlejšo in veselejše. Toda to je samo kakor bežen nasmešek, ki bo v prvi pripeki zamrl. Rjavo trstičje od lanskega leta, ki ga je bil polegled sneg, je ob bregu še vkleknjeno v led. Toda sonce je že toplo in počasi se tali zamrzla gladina. Tih je Zadnji kraj, tako tih, da slišim sleherni trst in sleherno bilko, ki sta se osvobodila ledu, se počasi zravnala in sta zanihala v dihu zračne struje. Tišina je tako napeto strnjena in zbita, da se zdim sam sebi kakor zaprt v prostranem, otrplem prostoru. Prisluskujem vanj in se nenadoma začuden vprašujem: Tišina? To, kar prestreza moj sluh, pravzaprav ni tišina, pač pa bujno, nemirno življenje. Veter slišim in zgibe drevja. Glasovi milijonov drobnih nevidnih bitij polnijo že toplo ozračje z zamolklim šumom. V gozdu se nekaj previdno pregiba skozi podrast. Ptič je zavpil, deblo starega bora se je pritislilo k jelki in je zaječalo. Gledam v daljavi gore, s predivasto modrino

ovešene, in mir njihovih golih hrbtišč je grenak in trpek. Skozi luč so šinile peruti velike ujede. Potem se je dvignil z drugega konca zaliva pretresljiv krik. Neki drobn živalci gre za življenje, to se dobro čuti. Strah in bolečino oznanja njeno vpitje, ki polagoma ponehuje, kakor da se utaplja. Mogočna tišina ga je pravkar zalila.

Zadnji kraj! Potopljenemu v njegov mir se mi v občutkih preobraža v nenavadno, sproščujočo me prispodobo. Saj se mi zdi, kakor da se oblikuje v domišljiji v most do človeka in sveta, v most razumevanja in neizrazljivega odkritja. To ni več Zadnji kraj. To je najbolj skrit kotiček človeškega srca, tolikokrat prezrt in za marsikoga nikoli najden, tolikokrat pozabljen in mnogim nepotreben. Vanj se lovijo odmevi najtišjih stopinj življenja, v njem se razodeva podoba neba in zemlje. Domačija ljubezni brez strasti in brez zlih misli. Domačija otroško odprte ljubezni, vse objemajoče in vse oživljajoče, neprestano začudene in proslavljajoče, ki povezuje luč in temo, radost in bolečino, kri in sanje v trdno sklenjen krog slovesnega, pretresljivo lepega prelivanja življenja iz rojstva v smrt.